

"Jo vinc d’un temps perdut" : escriptores en català al País Valencià durant el franquisme.

Breu aproximació.

MARIA LACUEVA I LORENZ

Universitat de Girona

Resum.

No comptem en l’actualitat amb cap treball científic que estudie a fons les aportacions de les escriptores valencianes de la postguerra. Aquest article vol presentar, doncs, un breu repertori biobibliogràfic d’aquelles autores que, nascudes abans de la Guerra Civil, escriuen i publiquen tota o bona part de la seva obra a partir dels anys 40. El límit cronològic se’ns imposa per dues raons : d’una banda, perquè a penes trobem escriptores en català durant les generacions immediatament anteriors. De l’altra, perquè ens sembla que el fet d’haver conegut una realitat anterior a la dictadura s’ha de considerar un factor important a l’hora d’apropar-nos a les obres de Beatriu Civera, Maria Ibars, Maria Beneyto, Anna Rebeca Mezquita Almer, Matilde Llòria, Assumpta González, Carmelina Sánchez-Cutillas i Maria Mulet.

Paraules clau: postguerra, valencianes, català. escriptores.

Key words: after war, Valencian writers, Catalan, women writers.

*(Zero a l’esquerra)*¹: el present.

En els anys de la postguerra transcorreguts des de 1939 fins a 1972, els autors valencians publicaren un nombre considerablement major de novel·les que en els anys anteriors: un parell de novel·les curtes (...) i 9 novel·les (...) Aquest corpus d’estudi provoca ja d’antuvi algunes remarques interessants, com, per exemple (...) la sorprenent aparició d’escriptores: de vuit novel·listes, tres en són dones, i de nou novel·les llargues, cinc han estat escrites per elles, estadístiques, doncs, contundents a favor del paper capital que aquestes autores acompliren durant el període. És innegable que aquesta irrupció de dones novel·listes és més sorprenent encara si recordem que les escriptores havien jugat una funció molt secundària en la producció literària valenciana des dels orígens de la Renaixença. L’aportació d’aquestes novel·listes repercutirà en la incorporació de la temàtica feminista, o si més no, en una

¹ Subtítol del poema “Les víctimes” de Matilde Llòria (2001).

sensibilitat nova en el tractament de la temàtica i en la conformació de personatges ficticials (Carbó & Simbor, 1993: 110-111).

Si bé és cert que aquest és un comentari referit exclusivament a la novel·la, podem extrapolar aquesta idea d’*irrupció de dones escriptores* a la resta de gèneres literaris, com ara la narrativa curta, la poesia o el teatre, afegint, a més, alguns treballs periodístics o de crítica especialitzada. Malgrat això, no comptem en l’actualitat amb cap treball científic que estude a fons aquest fet. La sola aproximació explícita al tema, a banda de la ja esmentada (Carbó & Simbor, 1993), la trobem al segon volum de la *Història de la Lliteratura [sic] Valenciana* (Ahuir & Palazón, 2002 :301). Sota l’epígraf “Les veus femenines en la narrativa valenciana” s’hi troba un comentari sobre part de la producció de, només, tres autores : Beatriu Civera, Maria Ibars i, molt breument, Maria Beneyto. Val a dir que el capítol presenta errades importants.

Aquest article vol presentar, doncs, un brevíssim repertori biobibliogràfic d’aquelles autores que, nascudes abans de la Guerra Civil, escriuen i publiquen tota o bona part de la seva obra a partir dels anys 40². El límit cronològic se’ns imposa per dues raons : d’una banda, perquè a penes trobem escriptores en català durant les generacions immediatament anteriors. De l’altra, perquè ens sembla que el fet d’haver conegut una realitat anterior a la dictadura s’ha de considerar un factor important a l’hora d’apropar-nos a aquestes obres. Malgrat que la bibliografia disponible actualment és suficientment minsa perquè aquest treball en patisca les conseqüències, intentarem mostrar, des del punt de vista de la recepció, la importància d’aquests escrits.

2. *Salvar de l’oblit tot un món d’éssers i de coses viscudes*³. El passat: tres generacions d’escriptores.

En aquest treball ens hem permès d’utilitzar la idea general que, cada quinze anys, es produeix un canvi generacional. Aquest esquema ens serveix per classificar, segons l’any de naixement, les autores que tractarem a continuació. A més, ens permet d’adonar-nos-en clarament de l’augment, si més no quantitatiu, d’autores i d’obres al llarg del període.

2.1. Les nascudes entre 1890 i 1905: patir la dictadura durant la maduresa.

En acabar la Guerra Civil les següents dues autores tenen, respectivament, 49 i 47 anys. Bones coneixedores de la realitat anterior al 1939, les seves obres se’ns presenten sovint cobertes per una

² Per raons òbvies, no serà aquest un treball exhaustiu i, per tant, es limitarà a la simple constatació d’uns fets. Per això, i malgrat que ens referirem a alguns dels títols d’aquestes autores, només adjuntarem les referències bibliogràfiques en aquells casos en què hem fet servir comentaris dels editors o de les mateixes autores. Un catàleg crític, també amb l’obra no publicada, es troba en procés de redacció.

³ Sánchez-Cutillas, C. (1976). *Matèria de Bretanya*. València: Ed. 3 i 4.

pàtina de nostàlgia pel temps passat. En el primer cas aguditzada, a més, per l’allunyament físic de la terra nativa.

2.1.1. Anna Rebeca Mezquita Almer (Onda, 1890- San Cristóbal de la Laguna, Tenerife, 1970)⁴.

L’11 de juliol de 1954, Joan Fuster envia, des de Sueca, una carta a Gaetà Huguet, que es troba a Castelló de la Plana. Just abans d’acomiar-se, escriu : “M’han dit que a Castelló ha aparegut una nova poetessa : Anna Rebeca Mesquida o Mesquita. Fa goig aquesta revifalla de les nostres lletres. Si poguéssim consolidar-la!” (Cucó & Cortés, 1997 : 134).

Un any abans, Anna Rebeca Mezquita havia publicat el poemari *Vidres* i un any després veu la llum *Rou*. El 1965 guanya els Jocs Florals celebrats a Mèxic i el 1966 publica un altre recull, *Octubres*. Tanmateix, ja al 1952, havia estat guardonada pel millor poema d’amor dels Jocs Florals de València celebrats per Lo Rat Penat. Però quan Carles Salvador i Enric Soler i Godes, respectivament president i secretari del jurat, se n’adonen que “el guanyador” és una dona, li retiren el premi⁵.

L’obra de Mezquita, escrita en la seua majoria a Tenerife estant, s’inclou dins d’allò que Fuster anomenà “paisatgisme sentimental”. Tanmateix, i tal com apunta Manel Garcia Grau (1993: 298-299), Mezquita és permeable a “la temàtica simbolista” i “té preferència per les imatges suggeridores i evocadores de la natura”, cosa poc corrent pels poetes contemporanis castellanencs. Garcia Grau (1993: 303) situa l’obra, doncs, “sota l’òrbita del «populisme» o la poesia (...) de la «senzilla quotidianitat»”.

Aquesta *senzilla quotidianitat* la defineix Triadú, amb l’etiqueta de *seguretat senzilla*, quan explica que els poetes que la cultiven són:

uns poetes que havien cercat sempre l’harmonia entre les vicissituds de la vida immediata i la pròpia intimitat, malgrat els trasbalsos exteriors i els esdeveniments funestos que havien viscut o que encara vivien (guerres, exilis, opressió política i cultural, etc). Llur fidelitat era tota donada, justament, a la seguretat senzilla de fer de l’expressió poètica una pura afirmació de catalanitat i de l’adhesió personal a unes formes de viure determinades. I això malgrat les adversitats, i malgrat totes les transformacions que havien afectat i afectaven llur entorn (Garcia Grau, 1993 : 299).

Aquesta idea de *seguretat senzilla* o *senzilla quotidianitat* ens serveix, també, per a entendre una part important de l’obra de la següent autora.

2.1.2. Maria Ibars i Ibars (Dènia, 1892 - València, 1965).

Quan, el 1965, per fi es publica la seua darrera novel·la, *L’últim serv* (1965), etiquetada per l’autora mateixa com a *social*, Maria Ibars escriu “A manera de pròleg”:

Este llibre no és història. No és biografia. Sols és una novel·la, (...) separatament, res no és veritat ni fidel; ni el temps, ni els assumptes ni l’element humà, ni les circumstàncies. El conjunt pot ser una època.

Este llibre ha estat dictat pel subconscient que servava un barrejat de totes aquelles coses esmentades i que han estat arrançades i arredonides [sic] amb llibertat novel·lesca.

Són més de mig segle de coses potser mal vistes, mal oïdes, mal contades, mal compreses, i ara... mal recontades ?

Com siga, ací queden portant-nos aires del passat i enlairant una polseta cordial per als no jóvens ja i flaires de l’ahir desconegut per als que encara ho són.

Caldria tindre en compte aquest pròleg a l’hora d’interpretar tant les seves dues novel·les escrites en català *Vides planes* (1962) i la ja esmentada *L’últim serv*, com les dues escrites en castellà: *Como una garra* (1961) i *Graciamar* (1963). També ens forniria dels punts bàsics per interpretar bona part de la seva producció com a contista⁶.

Maria Ibars, però, no només va escriure novel·les i contes en un moment en què la literatura catalana en general, i al País Valencià en concret, estava mancadíssima de veus narradores, sinó que també conreà la poesia de manera continuada. Ja al “Pòrtic” del seu primer recull, *Poemes de Penyamarr*, Carles Salvador singularitza la figura d’Ibars (Alpera, 1999: 68):

Tenim i hem tingut poetesses que en determinades ocasions hem publicat llurs poemes en diaris i revistes ; però poetesses amb vocació literària suficient per aplegar un nombre de composicions prou per a omplir un llibre amb unitat temàtica, ja és un cas ben singular.

Mestra de formació i de professió, publica els seus primer escrits durant els anys 1935 i 1936. Aquest darrer any aconsegueix el títol de Professora Lliure de València. La seva carrera com a escriptora es veurà aturada durant la Guerra Civil. Tanmateix, mai no deixarà d’escriure, malgrat que el públic només podrà accedir a alguns dels seus treballs a partir dels anys 60, és a dir, poc abans de morir l’autora. Una de les conseqüències d’aquest retard va significar que els lectors perceberen l’obra com a anacrònica i antiquada.

2.2. Les nascudes entre 1906 i 1920 : la frustració.

⁴ Per a major informació sobre aquesta autora, consulteu Piñón Cotanda, C. (1990). *Antología poética de Anna Rebeca Mezquita*. Onda : Ajuntament d’Onda.

⁵ Anècdota comentada per Alpera, Ll.(1999).

Les següents tres escriptors viuen la Segona República Espanyola en plena joventut. En acabar el conflicte, compten, doncs, amb 27, 25 i 22 anys respectivament. Són joves que han madurat en un ambient de llibertat i possibilitats de canvi, tant pel que fa a la qüestió nacional com pel que es refereix a la situació de la dona.

2.2.1. Matilde Llària (Almansa, 1.1.1912- València 16.5.2002).

Matilde González Palau (...) educouse e formouse na cidade de Valencia e xa casada co doutor Federico Lloria, represaliado en 1939, acompañará ó seu home, en 1942, ó novo destino profesional, que foi a provincia de Ourense. Pasaron os primeiros anos no medio rural (A Merca), onde aprendeu o galego das xentes que lle chamaban a don Federico «o médico dos pobres». Xa na capital nos primeiros tempos, recibe a visita de don Ramón Otero Pedrayo que a agasalla cun exemplar de *Follas novas*, de Rosalía de Castro, e cunhas palabras proféticas: «Estou certo que haberá entendemento entre as dúas». E hóuboo (Alonso Montero, 2002).

Cas excepcional dins qualsevol literatura i segurament únic dins la poesia catalana de postguerra, Matilde Llària és una poetessa trilingüe. Val a dir que dues de les tres llengües conreades són perseguides a l’Espanya franquista. La tercera, l’única oficial i permesa quan Llària escriu la major part de la seva producció, és, a més a més, la seva llengua materna.

Dels seus onze poemaris, tres són en català, dos en gallec i set en castellà. Val a dir, com afirma Alpera (2001: 11), que aquesta poetessa ha estat capaç:

de posar en marxa tres sistemes verbals independents que li han funcionat perfectament a l’hora de poetitzar les seues emocions personals.(...) Matilde Llària va traspasar la barrera de la primera llengua, el castellà, per motius de forta convicció d’identitat amb el país en què havia viscut amb els pares i al qual havia tornat, i va mostrar tant en la seua obra en català o en gallec com en la vida un apassionat amor per la terra, per la gent i pel llegat cultural de tots dos pobles.

El 1952 guanya el Premi València pel poemari *Aleluya* (Llària, 1953). Tretze anys més tard, es tornarà a presentar a aquest premi; ara però, ho farà amb la primera obra que escriu en català, *Altíssim Regne* (1965). I el tornarà a guanyar. Val a dir, a més, que Joan Fuster inclou Matilde Llària en la seva *Antologia de poesia valenciana 1900-1950* “com una promesa ja quallada”(Alpera, 2001: 8), malgrat ser autora d’una obra “encara breu i en part inèdita”(Fuster, 1956: 57). El 1975, és guardonada amb el Premi Ausiàs March de Gandia per *Lloc per a l’esperança*. No serà, però, fins el 2001 que podrem

⁶ La majoria d’aquesta producció es va publicar entre els anys 1961 i 1962 a la revista *Nostres Faulelles*, de l’editorial Sicània.

gaudir del seu tercer i darrer poemari en català, *Espill d’un temps*, malgrat estar aquest enllestit, com a mínim, des dels anys 90 (Alpera, 2001 :10)⁷.

2.2.2. Beatriu Civera (València 1914- 1995).

El 1975, i als 61 anys, Beatriu Civera guanya el premi Víctor Català. El seu recull *Vides alienes* s’imposa a les obres dels escriptors més joves, tal i com ens descriu Maria Aurèlia Capmany (1975):

El «Víctor Català» premia aquest any un valor sense sorpreses. O no? Vull dir: ¿i si reprendre els valors coneguts no ens portés més d’una novetat? Beatriu Civera és una escriptora tenaç, amb moltes coses per contar (...). L’escriptora lluita, com tots els valencians, amb un problema de llenguatge, aguditzat en una narradora realista com ella, que no es vol desprendre de l’experiència immediata, del llast profund de la història més recent.

En aquell moment, Beatriu Civera porta ja molts anys de carrera literària. Des dels anys 30 col·labora, en català, al diari *La voz valenciana*, i s’especialitza “en temes de la dona. Em deien que jo era una feminista, però no era això. Les feministes d’aquells temps anaven d’uniforme (...) i jo em veia més feminívola”(Ventura Melià, 1978). Durant la Guerra es professionalitza com a periodista i arriba a ser redactora. Civera és, segurament, la primera persona que escriu en català en un diari del País Valencià. Amb el canvi de règim perd la feina al diari i la carrera periodística queda, doncs, truncada.

Narradora irreductible, és autora de, com a mínim⁸, quatre novel·les: una d’elles, *La crida indefugible*, va rebre el Premi Senent de 1969; *Liberata*, fou finalista del Premi València. Tanmateix, només dues, *Entre el cel i la terra* (1956) i *Una dona com una altra* (1961), han estat publicades. Malgrat tractar-se d’una de les escriptores amb més producció contística durant postguerra al País Valencià, Fuster no la inclou en el seu *Recull de contes valencians*⁹. El conte “Autonomies” guanya als Jocs Florals de 1957. La revista *Sicània* li publica sis contes i també col·labora amb la revista fallera *Pensat i Fet*. L’any 1974 el recull *Vells i novells* queda en tercera posició als Premis Octubre.

A més, durant els anys 60, Civera es va decantar :

per un tipus de treball més periodístic i divulgador. Vaig escriure sobre Mayans, sobre López, sobre Cabanilles, sobre el Gremi de Calderers, i vaig guanyar diversos premis(...) Finalment vaig arribar a

⁷ Alpera apunta a la “Introducció” d’*Espill d’un temps* que ja l’any 1991 apareixen tres poemes a l’antologia *Les veus de la medusa* València: Ed. La Forest d’Arana (48-51), els quals “formaven part d’un poemari inèdit amb el títol *Espill d’un temps*”

⁸ Fem ús, únicament, de dades segures, malgrat tenir notícia d’algunes altres obres, tant novel·listiques com de narrativa curta, que mai no han estat publicades.

⁹ Carme Gregori (1991) comenta que Civera és: “l’absència més inexplicable, des del punt de vista literari, de l’antologia de contistes valencians”.

ser Secretari General de *Lo Rat Penat*, la primera dona que tenia eixe càrrec. Els joves tenien molta confiança en mi (Ventura Melià, 1978).

En parlar de les dues novel·les publicades, Carbó i Simbor (1993 :111) afirmen que “exploten el vessant fulletonesc de la novel·la melodramàtica i de la novel·la rosa o sentimental”. La pròpia Civera ens diu, però: “A mi em sembla que en la novel·la rosa hi ha coses valuoses i que no es pot posar tot en el mateix sac” (Ventura Melià, 1978).

Pel que fa a la producció contística, Joan Triadú (1975), tot comentant *Vides alienes*, afirma que l’autora “amb mà segura (...) utilitza personatges i situacions per denunciar fets i expressar opinions amb fermesa.”

2.2.3. Assumpta Gonzàlez (Borriana 1917- Barcelona 2003).

Cas estrany dins les lletres catalanes de l’època, Assumpta Gonzàlez és una prolífica autora d’obres de teatre. Però hi ha un altre fet que singularitza, encara més, la seva producció, i és que des de les primeries dels anys seixanta la majoria de les peces que escriu van dirigides al públic infantil. Ens consta que s’han arribat a representar dinou de les vint-i-dues obres escrites. Una de les primeres publicades¹⁰, *La rateta es vol casar*, rep aquesta crítica, ben constructiva (Codina, 1963):

En *La rateta es vol casar* hom intenta d’adaptar a l’escena el conte popular de *La rateta que escombrava l’escaleta*, idea molt interessant i que, ben conduïda, podria donar per resultat un bon repertori de teatre per a infants, del qual estem tan necessitats. L’intent, però, de la Sr. Gonzàlez, no creiem que sigui del tot reeixit. Voler posar el diàleg en vers fa que personatges i escenes s’hagin de subjectar al ritme i, és clar, això produeix un falsejament de situacions (...).

Ultra aquests inconvenients, creiem que tres actes (...) són excessius, i més si és de cara a un públic d’infants. Potser fóra més interessant de presentar tres peces diferents, d’un sol acte cada una, i donar a les representacions un caire més de vetllada en la qual els nens participessin més activament. Cal pensar sempre que la variació i la imaginació són dues qualitats essencials en els esplais per a infants. Repetim que la idea està molt bé i que cal encoratjar tot esforç fet en aquest sentit, però és també necessari que es faci pensant en el públic al qual s’adreça.

El gran nombre de representacions que es fan de les seves obres ens porta a pensar que Gonzàlez no va fer oïdes sordes a aquestes remarques i que va evolucionar qualitativament. En un moment en què una obra d’aquestes característiques era una raresa, Gonzàlez aporta, si més no, una base sobre la qual discutir, creant així una possibilitat de millora. Quan pensem que aquest esforç va

¹⁰ Sembla que les primeres apareixen ja durant el 1961, o fins i tot abans.

dirigit a aquells que, malgrat tot, haurien de ser el futur de la llengua i la cultura catalanes, no podem sinó afirmar que aquesta tasca significa una aposta decidida per un futur diferent.

Val a dir que, fins on nosaltres sabem, Assumpta González no va publicar cap obra al País Valencià, i això malgrat ser autora, també, de cinc poemaris. El primer d’ells, *Engrunes al cor*, va ser publicat encara durant el franquisme. Els altres quatre, *Records que parlen*, *Cavalcant en el temps*, *Anhels* i *Cercant una estrella*, apareixeran ja durant la democràcia¹¹.

2.3. Les nascudes entre 1921 i 1935 : madurar en un clima asfixiant.

En aquest darrer apartat parlarem sobre tres de les escriptores més joves. Val a dir que hi podríem afegir tres més : Sofia Salvador (Benassal, 1925- Benassal, 1995), Antònia Vila Ferri (Onil, 1921) i Josefina Lázaro (?). La bibliografia sobre la producció, gairebé inexistent, només ens permet afirmar que totes tres han escrit alguna obra en català i que les dues darreres ho han fet al marge de les directrius proposades per les Normes Ortogràfiques de l’IEC.

2.3.1. Maria Beneyto i Cuñat (València, 1925).

El 7 d’octubre de 1992, l’Associació de Crítics Literaris va retre un homenatge a Maria Beneyto. Maria Garcia-Lliberós, en parlar de l’homenatjada, afirma que

[és] poetessa, novel·lista i contista i, en definitiva, una dona que ha fet de l’ofici d’escriure la raó principal de la seua vida. El seu esforç, llarg i silent, s’ha vist darrerament reconegut i recompensat amb el Premi de les Lletres Valencianes de 1992. Es trenca així un monopoli masculí que s’havia mostrat, fins ara, molt resistent a filtracions de noves influències.

Així i tot, acostar-se avui a l’obra de Maria Beneyto no és fàcil (...). Tan sols en alguna llibreria selecta és possible trobar *La dona forta*, reeditada no fa gaire per l’Institut Alfons el Magnànim. Potser caldrà cercar en aquest fet –i no pas en la ingratitud que orna els valencians– l’explicació de per què Maria Beneyto ha conviscut al llarg dels anys amb una societat que l’ha mantinguda envoltada d’un oblit displicent.

Des del 1992 fins ara, però, ha plogut molt. Maria Beneyto ha passat de divuit a més de trenta llibres publicats, ha rebut el Premi de la Crítica de l’Institut Interuniversitari de Filologia Valenciana pel poemari *Elegies de la pedra trencadissa* (1997) i el *Bressoleig a l’insomni de la ira* (2003) guanya

¹¹ Els dos primers poemaris es publiquen el 1973 i el 1984 respectivament per l’editorial Cochs de Barcelona. Els altres tres, també publicats a Barcelona però per l’editorial Morera, apareixen els anys 1991, 1994 i 1997 respectivament.

el Premi Nacional de la Crítica. A més a més, se li ha dedicat en exclusiva part d’una tesi doctoral¹². El que no ha canviat, lamentablement, és la dificultat d’accedir a la seva obra.

Volem remarcar que aquesta escriptora ha conreat tant la poesia com la prosa, en favor, quantitativament parlant, de la primera. Dels seus vint-i-sis poemaris, deu són en català i setze en castellà. El primer en català, *Altra veu*, va rebre, el 1953, la menció honorífica dels Jocs Florals celebrats a Caracas, mentre que el 1956 *Ratlles a l’aire* guanyava el Premi Ciutat de Barcelona. El 1976, *Vidre ferit de sang* és premiat amb l’Ausiàs March.

Pel que fa a la narrativa, Beneyto ha escrit un total de quatre novel·les. L’única en català, *La dona forta*, rep el Premi Joan Senent el 1965¹³. Un dels seus tres reculls de contes és en català, *La gent que viu al món*, el qual es publica el 1966 i es reedita el 1997¹⁴.

En castellà, va escriure setmanalment al *Levante-EMV* “El cuento del domingo” i, en aquest mateix diari, va publicar crítica literària durant els anys 60.

En parlar de les característiques de la producció poètica fins el 1995, Ballester (1995: 87) afirma :

Maria Beneyto, sense caure en l’intimisme subjectivista ni en la vessant oposada, l’anomenada poesia social (encara que els seus llibres en castellà sí que han estat caracteritzats per alguns crítics dins d’aquest moviment) sap formular l’angoixa i el sentit de les limitacions humanes del nostre temps. La seua és una poesia on el tema de l’èsser humà té una força colpidora. I com diu Sanchis Guarner (...): “L’amor als febles la duu a rebel·lar-se coratjosament contra la injustícia, a compartir al dolor de les víctimes de l’opressió” i a convertir-se, en alguns moments, en la veu d’aqueixos marginats. La seua obra, així mateix, arreplega la seua consciència com a dona¹⁵.

Carbó i Simbor (1993: 125) caracteritzen la novel·la *La dona forta* com a *femenina* però no *feminista*, ja que “no passa de ser una al·legat ideològicament conservador contra les reivindicacions d’emancipació de la dona”. Amb “Uns mots de l’autora, vint-i-cinc anys després” de la seva publicació, Beneyto (1989) ens explica que :

¹² Ballester, J. (1990) *La poesia catalana de postguerra al País Valencià (1939-1959)*. València. No editada. Part d’aquesta tesi la podeu trobar a Ballester (1995).

¹³ El 1989 es va reeditar: Beneyto, M.(1989)[1967]. *La dona forta*. València: Ed. Alfons el Magnànim.

¹⁴ Per més informació sobre la producció de Maria Beneyto fins el 1997 consulteu Alpera, Ll. (1997). Sobre la producció dels darrers deu anys no comptem amb cap treball recopilatori.

¹⁵ Enric Sòria (2004), referint-se a *Bressoleig a l’insomni de la ira*, apunta :

La poesia de l’autora sempre ha tingut un evident component cívic (...). Però no és sols això. En alguns dels seus millors versos, Maria Beneyto (...) sap expressar amb força intuïtiva allò que hi ha de radicalment ailiè en el que ens és més pròxim. En això, la seua no és només una poètica crítica ; és, sobretot, una poètica inquietant (...) salpebrada amb les crepitacions d’una peculiar ironia dentada.

El lector actual la veurà, possiblement, anacrònica, plena de claudicacions, gairebé masclista. I aquesta és una culpa que confesse per imposició de l’ambient, de l’època en què la vivia (...) escrita sobre la pressió de varies dictadures. En primer lloc, la que patia el país, a dalt, i després una o dues més, que podrien ser la de la meua pròpia condició de dona (...), a la qual cosa s’afegia el mateix ambient, que rebutjava com a estrany un tema que jo imposava en uns temps en què tals assemblees de dones no s’hi podien donar i l’actuació de les quals no hauria estat tolerada de no ser presentada així, finalment domesticades, quasi humiliades o vençudes. Dit això, aclariré que (...) no renegue del que, en definitiva, vaig voler expressar (...) : la meua convicció que l’actitud castradora d’aqueix tipus de feminisme, diguem-ne amazònic-guerrer (...) de cap manera no em pareix l’ideal a perseguir (...) Jo ho veig així : home i dona en peu d’igualtat, però complementant-se; no arrogant-se l’un ni l’altre el protagonisme de l’espècie .

2.3.2. Carmelina Sánchez-Cutillas (Madrid 1927).

Aquesta autora, nascuda casualment a Madrid, va viure des de ben menuda a Altea. Actualment, però, resideix a València. Manuel Garcia Grau (2000), fa una ressenya, al nostre parer ben optimista, sobre *Trenta poemes: antologia bilingüe*:

Ningú no dubta avui al País Valencià que Carmelina Sánchez-Cutillas (...) fou –i és– una de les millors novel·listes que ha donat aquesta terra, després del seu magnífic *Matèria de Bretanya* (1976), amb el qual obtingué el premi Andròmina de narrativa. Ningú no dubta que la seua poesia –tal i com s’hi han referit els millors estudiosos valencians des de fa molts anys– és filla de la profunditat de la consciència, de la complexitat de sentiment (...). Encara així, però, la seua poemàtica ha restat en l’oblit de molts estudiosos més enllà del riu Ebre. Només cal recordar les poques línies que li han dedicat, malauradament. Una llàstima i un greuge, sols esmerçat per la contínua reedició dels seus llibres.

Parlàvem de l’optimisme d’aquest comentari perquè, des de la publicació d’aquella antologia, no s’hi ha reeditat cap altre llibre de l’autora. A més a més, des d’aleshores, els “millors estudiosos” de l’Ebre ençà, salvant l’honrosa excepció de Lluís Alpera, no li han dedicat gaires línies, per no dir-ne cap.

Sánchez-Cutillas és autora de quatre llibres de poemes, “lliurats pacientment, pausadament, però d’una manera constant i fidel” (Carbó, 1990: 193), el primer dels quals, *Un món rebel*, veu la llum el 1964. Després vindrà, prologat per Estellés, *Conjugació en primera persona* (1969). Segons Carbó (1990 : 193) aquests poemes

segueixen les directrius que aleshores presentava bona part de la poesia valenciana feta en la dècada dels seixanta, clarament vinculada, per la temàtica i per la formalització que traspuen els seus versos, al realisme històric.

El 1976 apareix

un sorprenent llibre de poemes en prosa: *Els jeroglífics i la pedra Rosetta*. Fruit d’una nova orientació poètica i d’un evident canvi estètic, aquest llibre no facilita cap clau o elements referencials, sobretot de context immediat, que ens ajuden a la seua interpretació. Tanmateix és evident que ens trobem davant un mosaic cultural on intervé profusament l’erudició mitològica, religiosa o històrica, i que aboca indefectiblement a la creació de nous mites, plenament suggerents i originals, que converteixen l’obra en una de les aportacions més originals de la literatura catalana del País Valencià (Alpera, 1990: 30).

Aquest llibre, però, no ha estat gairebé estudiat, ja que, segons Alpera (1997a):

diversos crítics valencians (...) han defugit fer-ne una anàlisi en profunditat, car resulta «obscura i difícil», «hermètica i difícil d’interpretar» i, fins i tot, d’ «una gran ambigüitat». Tan sols E. Ferrer i V. Escrivà avançaven algunes notes positives l’any 1980, que la resta han anat corroborant posteriorment (...) La mateixa escriptora (...) parlava així del seu llibre (...): «Del llibre *Els jeroglífics i la pedra Rosetta* no vull parlar. Si he fet alguna cosa bona i intel·ligent, és aquest llibre. Ara bé, possiblement és un llibre per a minories. Clar que també pense que el *pitecantropus erectus*, o dit més suaument, *l’homo sapiens* llig allò que l’editor o els crítics volen...».

Malhauradament, encara avui ens manca una edició crítica d’aquest llibre, o, si més no, un estudi mínimament aprofundit.

El llibre d’amic e amat, darrera entrega de l’autora, “retorna als temes i la forma dels seus dos primers poemaris, amb un predomini de la reflexió amorosa lligada a la mort, a la nostàlgia, a l’enyor, al pas del temps i a les múltiples angoixes quotidianes”(Alpera, 1997: 216).

A més de diversos estudis científics¹⁶, també publica la novel·la autobiogràfica, *Matèria de Bretanya*, guardonada amb el Premi Andròmina de 1975, i que va gaudir d’un gran èxit popular. Tanmateix l’autora ens confessava que “mai no vaig escriure amb un objectiu lucratiu. *Matèria de Bretanya* la portava a dins des de feia molt de temps i necessitava fer-la eixir”¹⁷. La nit del lliurament dels premis, comentava a Maria-Antònia Oliver (1975):

que s’havia presentat al premi «Andròmina» per fer «bulto» i, ja ho veieu, el va guanyar (...). Em va dir (...) que pensava que l’any internacional de la dona era una burla, una manera de marginar més la dona, i que ja n’hi havia prou...

2.3.3. Maria Mulet (Albalat de la Ribera 1930- 1982).

¹⁶ La nostra autora és Llicenciada en Filosofia i Lletres i s’hi ha dedicat, sobretot, a la història medieval del País Valencià. També ha escrit la semblança del seu avi, l’intel·lectual Francesc Martínez i Martínez.

¹⁷ Conversa mantinguda amb l’autora el mes de febrer de 2007.

El 1971, en una ressenya a *Serra d’Or*, trobem aquest comentari d’Aurora Díaz-Plaja:

Fa quatre anys que faig la ressenya semestral de la producció literària infantil, però no havia rebut res del País Valencià. Ara, però, puc parlar alhora de dos llibres: un en prosa i l’altre en vers (...) El segon llibre valencià és obra d’una mestra de Cullera, Maria Mulet, autora d’algunes obres poètiques en castellà, que ara s’estrena de cara als infants utilitzant la seva llengua materna : *Veus de xiquets* és el nom d’aquesta obra de poemes infantils, publicació dels cursos de Llengua i Literatura valencianes de Lo Rat Penat (...). *Veus de xiquets* té alegria i ritme, amor als infants i preocupació per llur destí. A “Parlem de nosaltres”, Maria Mulet aboca tot el seu esperit maternal i pedagògic (...); quan canta el Nadal, la seva diàfana religiositat. També presenta uns poemets escenificables que ella titula, modestament, “Quasi teatre”. Un bon llibre per a conèixer la riquesa expressiva del valencià. Un vocabulari final amb la traducció castellana, és una guia excel·lent per als lectors infantils de València que encara tenen pocs llibres en la pròpia llengua.

Maria Mulet publica a València el seu primer llibre de poesia, *Arpa suave*, el 1948. Un segon poemari, *Contactos*, i també un llibre de lectures infantils, *Donde haya sol. Prosas infantiles*, arriben el 1950. El 1956 apareix una altre llibre infantil en prosa, *Pedro, diario de un niño* i, un any després, *Gloria a Dios. Poemas de Navidad*. El 1969 lliurarà una novel·la per a adults i el llibre de narrativa juvenil, *Las apuestas y el perro Kay*, el 1970. Com hem anunciat abans, s’estrena en català amb *Veus de xiquets* (1971) i ja no deixarà d’escriure en aquesta llengua. Així, el 1974, es publica *Nadal al cor*,

conjunt de petits poemes que constitueixen un veritable pessebre (...) amb un Infant Jesús mariner a Cullera i amb taronges com a ofrena. Maria Mulet fa poesia a més d’exercir el magisteri. I ensenya poetitzant. Fa goig aquest aplec de "poemes per a tots" —així resa el subtítol—, i també en fa el número 28 que hi llueix al llom, testimoni que les publicacions dels cursos de llengua valenciana de Lo Rat Penat ja formen biblioteca. Les il·lustracions són “dibuixos de tots”, car a més de la ploma adulta de Pedro de Valencia i ha els infantils d’una dotzena de petits dibuixants (Díaz-Plaja, 1974: 40).

El 1978 es publica l’adaptació de l’obra original en castellà *Pere, diari d’un xiquet*; aquesta nova versió afegeix, a manera d’introducció, citacions de Ausiàs March, Xavier Casp i Carles Salvador (Mulet, 1978). Podem afirmar, doncs, que Maria Mulet és una de les primeres en començar a introduir, ja durant els darrers anys del franquisme, una literatura infantil i juvenil en llengua pròpia a les escoles del País Valencià.

3. "Sóc mare i filla / de l’ombra omnipresent". A tall de conclusió : el futur.

Estem d’acord amb Maria Beneyto : una *ombra omnipresent* ha cobert, i cobreix, la majoria de l’obra d’aquestes autores, al nostre parer, de manera infundada. La producció que acabem de revisar

mereixerà, doncs, un estudi aprofundit. Aquesta tasca quedarà justificada, com a mínim, per tres raons indestruïbles. La primera, i com hem intentat demostrar, per la gens menyspreable extensió que presenta. Volem subratllar que això només és possible si hi ha un intent seriós de professionalització. Ens sembla que, malgrat que la majoria d’elles no poden viure només de la ploma, aquesta recerca –en algun cas assolida– de la dedicació exclusiva, o si més no, prioritària, a l’escriptura, és general.

Segonament, perquè es tracta d’una mostra variada de solucions, tant lingüístiques com estilístiques, en els diversos gèneres que coneixen. No oblidem que totes aprenen a escriure català de manera autodidacta o amb la sola i, malgrat tot, inestimable ajuda, dels cursets de Carles Salvador. Tanmateix, no es retiren a l’hora de fer *provatures* –que esdevenen vertaderes obres en alguns casos– dels diferents gèneres. A més, cal no oblidar aquells textos no estrictament literaris, com ara els articles periodístics o crítics, que algunes escriuen també en català.

Aquesta actitud agosarada ens porta, en tercer lloc, a la constatació que ens trobem davant un corpus capdavanter. L’obra d’aquestes autores, observada en conjunt, representa, d’una banda, el trencament definitiu d’un silenci que durava segles. De l’altra, se’ns presenta com a l’únic pont, de corda si voleu, però resistent, per transportar les reivindicacions socials, nacionals i de la dona anteriors la Guerra Civil, fins a la vora, grisíssima, on naixeran i es desenvoluparan les següents generacions. Generacions que, ara sí, donaran l’impuls definitiu a la literatura escrita en català per les dones del País Valencià. Hom ha afirmat, però, que l’obra de les nostres escriptores no havia tingut cap transcendència, que no havia suposat cap influència en la creació de les autores més joves. En altres paraules, que havia estat, literàriament parlant, un temps perdut. Si això és cert, l’esbrinament de les raons per les quals ha estat així se’ns presenta com a urgent. Potser és l’única manera d’evitar que torne a passar. Potser és l’única forma d’impedir que aquesta *obra-pont*, vaja “per sempre mai pel temps perdut perduda”.

Bibliografia.

Alonso Montero, X. (2002). “Matilde Lloria” *La voz de Galicia*, 6 de juny de 2002.

Alpera, Ll. (1990a). “Breu repertori dels escriptors del Migjorn valencià”. Dins: Alpera, Ll. *Sobre poetes valencians i altres escrits* (1990): 96-113.

Alpera, Ll. (1990b). *Sobre poetes valencians i altres escrits*. Barcelona: PAM.

Alpera, Ll. (1997). “Introducció” a Beneyto, M. (1997). *Poesia (1952-1993)* València: IVEI Alfons el Magnànim.

Alpera, Ll. (1999). *La poesia de dones al País Valencià: la generació de postguerra*. Inèdit.

Alpera, Ll. (2000). “Vers un redescobriment de la lírica de Carmelina Sánchez Cutillas”. Dins: *Homenatge a Arthur Terry-1*: 205-217.

Alpera, Ll. (2001). “Introducció” a Llària, M. (2001) *Espill d’un temps*. Xàtiva: Mateu Editor.

Maria Lacueva i Lorenz: «“Jo vinc d'un temps perdut”: escriptors en català al País Valencià durant el franquisme. Breu aproximació», *Líquids*, 1, jul-des. 2007.

- Ahuir, A. & Palazón, A. (2002). *Historia de la Lliteratura Valenciana*, València : Real Academia de Cultura Valenciana.
- Ballester, J. (1995). *La poesia catalana de postguerra al País Valencià (1939-1959)*. València: 3 i 4.
- Beneyto, M. (1990[1967]). *La dona forta*. València: Ed. Alfons el Magnànim.
- Beneyto, M. (1997). *Maria Beneyto Poesia (1952-1993)* València: IVEI Alfons el Magnànim.
- Carbó, F. (1990). “Reflexions sobre la poesia de Carmelina Sánchez-Cutillas”, *Docència*. 6: 193-199.
- Carbó, F. & Simbor, V. (1993). *La recuperació literària en la postguerra valenciana (1939-1972)*. València/Barcelona: IFV/PAM.
- Capmany, MA. (1975). “A la ciutat de Lleida”, *Serra d'Or*. 184: 31.
- Codina, JA. (1963) "Publicacions teatrals", *Serra d'Or*. 1: 55-56.
- Cucó, A. & Cortés, S. (1997). *Llengua i política, cultura i nació*. València: Ed. 3 i 4.
- Díaz-Plaja, A. (1971)“Llibres per a infants i adolescents”, *Serra d'Or*. 147: 91-94.
- Díaz-Plaja, A. (1974)“Llibres per a infants i adolescents”, *Serra d'Or*. 173 : 39-41.
- Ferrando, A. & Hauf, A. (ed. lit.) (1993). *Miscel·lània Joan Fuster VI*. Barcelona: 1993.
- Fuster, J. (1956). *Antologia de poesia valenciana 1900-1956*. Barcelona: Selecta.
- Garcia Grau, M. (1993).“A tall de definició del concepte del «Paisatge sentimental». Breu itinerari per la poesia simbolista castellonenca (1940-1965)”. Dins: *Miscel·lània Joan Fuster VI* (1993): 297-305.
- Garcia i Grau, M. (2000). “Sobre la matèria de la dalla i el llamp”, *Avui*, suplement *Cultura*, 3 de novembre: 14.
- García-Lliberós, M. (1992). “Maria Beneyto, dona forta”, *Saó*. 156 : 45.
- Gregori, C. (1991) “*Recull de contes valencians*. Una aproximació al conte de postguerra”, *Caplletra* 10: 95-106.
- Ibars, M. (1965) *L'últim serv*, València: Ed. Sicània.
- Ibars, M. (1949). *Poemes de Penyamàr*. València: Ed. Lletres Valencianes.
- Llòria, M. (2001) *Espill d'un temps*. Xàtiva: Mateu Editor.
- Masot, J. (dir.) (2000). *Homenatge a Arthur Terry 1*. Barcelona: PAM.
- Oliver, MA. (1975).“Crònica d'un 25 d'octubre a la ciutat de València : tres premis i una afirmació”, *Serra d'Or*. 194: 25-27.
- Sánchez-Cutillas, C.(1976). *Matèria de Bretanya*. València: Ed. 3 i 4.
- Sòria, E. (2004). “Maria Beneyto, Bressoleig a l'insomni de la ira”, *Serra d'Or*. 529: 71-72.
- Triadú, J. (1975). “Les veus solitàries d'una forma lliure”, *Serra d'Or*. 193: 35-38.
- Ventura Melià, R. (1978). “Beatriu Civera: «Cal publicar per seguir escrivint» ”. *Valencia Semanal*, *La revista del País Valencià*, 17.